

Monika Kalin Golob

UDK 811.163.6'373.6

Fakulteta za družbene vede v Ljubljani

Očitna javnost in javna očitnost

Oblikovanje in razumevanje besede javnost (javen) v slovenskem knjižnem jeziku

V članku bomo prikazali, kdaj in zakaj se v slovenskem knjižnem jeziku pojavita besedi *javnost* in *javen*. Opozorili bomo na zanimiv pojav pri prevzemanju iz slovanskih jezikov v drugi polovici 19. stoletja — vsestranski razvoj družbenega življenja in strok v tem obdobju je vplival na razvoj jezika, ki se je moral prilagajati poimenovalnim potrebam. Pot besede *javnost* bomo spremljali vse do njene rabe v sodobnih družboslovnih strokah, ki so ji zaradi potrebe po natančnem poimenovanju spremenile slovnične lastnosti — neštevilni samostalnik so stroke začele uporabljati kot števni, tako da npr. poznamo zvezo *odnosi z javnostmi* (za angleški strokovni izraz Public Relations — PR).

Sodobna raba in pomen

Beseda *javnost* ima po Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ II, 212) tri pomene, prvega SSKJ razlaga kot: *pripadniki družbeno-politične skupnosti zlasti v odnosu do kakega dogajanja ali stvari*: javnost se je nad takim početjem zgražala; obveščati javnost o /.../. Prvi pomen ima še podpomen, ko se samostalnik *javnost* uporablja skupaj s prilastkom in po SSKJ pomeni *ljudi, ki se ukvarjajo s kako dejavnostjo ali se zanimajo zanjo*: želel je, da bi v reviji sodelovala naša glasbena javnost; uspeh košarkarjev je presenetil športno javnost. Drugi pomen je *javno življenje, delovanje* in se uporablja v zvezi s predlogoma *pred* in *v*: s pesmimi je stopil pred javnost; zaradi skromnosti ni silil v javnost; nastopati, oglašati se v javnosti /.../. Tretji pomen navaja SSKJ kot *značilnost, stanje javnega*: javnost poslovanja skladov / javnost prireditve / načelo, princip javnosti / bati se javnosti česa. Glede strokovnega izrazja navaja SSKJ v terminološkem gnezdu le šolsko: *šola s pravico javnosti*.

Pridevnik *javen* ima štiri pomene in obsežnejše terminološko gnezdo:

1. *ki je v zvezi z družbeno skupnostjo in ne s posameznikom*: javni interesi; zadeva javnega pomena; skrbeti za javno blaginjo 2. *namenjen uporabi, koristi vseh ljudi, skupnosti*: javne dobrine; javne naprave / hoditi v javne lokale; javni park; skrbeti za red na javnih prostorih; javne ceste; javna knjižnica, tehtnica; javna dela; javno kopaljšče; javna prevozna sredstva 3. *ki se opravi tako, da se z njim javnost, ljudje lahko seznanijo*: pripravljati se na javen obračun; dati javen odgovor; javna obsodba, polemika /.../ 4. *nanašajoč se na družbenopolitično dejavnost, dogajanje*: javni delavec, funkcionar / pripravljati se na javno delovanje; vključiti se v javno dogajanje. Terminološko gnezdo kaže na strokovno rabo pridevnika *javen* v ekonomiji (*javni kapital*; *javna družba*; *javna investicija*; *javna sredstva*), finančništvu (*javni kredit*), pravu (*javni organ*; *javni pravobranilec*; *javni red*; *javni tožilec*; *javna dajatev*; *javna listina*; *javna služba* ...), šolstvu (*javna šola*) in urbanistiki (*javne zgradbe*).

Zgodovinski pogled

Samostalnik *javnost* je v slovenščino prišel v drugi polovici 19. stoletja, v dobi poudarjanja slovanstva. Tako ima Janežičev Nemško-slovenski slovar (1850) pri *oeffentlich* navedena slovenska pridevnika *javen*, *očiten* in pri *Oeffentlichkeit* samostalnika *javnost*, *očitnost*. Leto kasneje v slovensko-nemški izdaji tega slovarja Janežič (1851) navaja za *javen* in *javnost* *oeffentlich* in *Oeffentlichkeit*, pri *očiten* (*očit*) ima enako nemško ustreznico kot pri *javen*, vendar stojita pred njo pridevnika *offenbar* in *deulich*, *očitnost* pa prevaja z *Oeffentlichkeit*. Zanimivo je, da je v predgovoru Janežič (1851) zapisal: »Naj je tu vsim **očitna** hvala izrečena.« Danes bi na tem mestu stal pridevnik *javen*, Janežič pa je kljub temu, da postavlja v slovarju pridevnik *javen* pred *očiten*, v rabi dal prednost slovenskemu izrazu pred izposojenim. Slovenski izobraženci, predvsem pa jezikoslovci, slovaropisci in slovnicearji, so vedno vztrajali pri stališču, da ima slovenska beseda prednost pred tujo, od tod najbrž tudi Janežičeva izbira v predgovoru.

Cigaletov Nemško-slovenski slovar (1860) pri **Oeffentlichkeit** navaja »očitost, očitnost, serb.: javnost, russ.: publicžnost«, pri pridevniku **oeffentlich** pa »očit, očiten, vpricho drugih, pričo ljudi /.../ serb., russ. u. poln. javni, auch publicžni«, torej na prvem mestu slovensko ustreznico. Naslednji slovar, Janežičeva druga izdaja Nemško-slovenskega slovarja (1867), v nasprotju s Cigaletom, ki na prvo mesto postavlja slovensko besedo, ohranja zaporedje iz prve izdaje: **Oeffentlichkeit** f.: »javnost, očitnost«; **oeffentlich**, adj. »javen, očiten, očit«. Glede na slovarje lahko sklepamo, da sta samostalnika *javnost* in *očitnost* (ter pridevnika *javen* in *očiten*) sprva živela kot sinonima in da je jezikovnokulturno prizadevanje dajalo prednost slovenskima različicama, samostalniku *očitnost* in pridevniku *očiten*. Zgledi iz besedil pa kažejo, da *očitost* ni nikoli prišla v splošno rabo, pridevnik *očiten/očit* pa je ob pomenu, ki ga ima nemški *offenbar*, nekaj časa sicer razširil svoj pomen tudi za nemški *oeffentlich*, vendar je kmalu ta drugi/novi pomen prevzel izposojeni pridevnik *javen*.

Samostalnik *javnost* in pridevnik *javen* sta se pojavila v slovenskih časopisih pred l. 1850, našla sem ju v časopisu *Slovenija* 1849. leta (30. november, str. 381): »... vsa ta truma **javnosti** in mogočnega upliva se odtegne **javnem** življenju in delovanju ...« (poudarila M. K. G.). V prvem slovenskem političnem listu Naprej (1863) Levstik še navaja ob pridevniku *javen* (v pomenu *oeffentlich*) dvojnico *očiten: javna (očitna) seja* (76); *javna nrvnost (očitno lepo obnašanje)* (95) (Korošec, 1981: 362), vendar se kasneje v prvem slovenskem dnevniku Slovenski narod (1868-1945) postopoma za pomen *oeffentlich* uveljavlja pridevnik *javen* (javna seja).

V literaturi se *javnost* pojavlja vsaj od l. 1868: »Zato se ne smemo v **javnost** riniti.« (Jurčič, Cvet in sad, 1868: 108); »**Javnost** je velika dobrota; ako časi malo rani, nosi tudi v sebi zdravilo.« (Stritar, Literarni pogovori, Zvon, 1870: 158); »Kdor se enkrat v **javnost** poda, terpeti mu je mnogo ...« (Stritar, Literarni pogovori, Zvon, 1876: 15); »A požgali so nejbžer ves literarni drobiž Prešimov, zabavljice osobne in politične, katere večjidel niso bile nikoli namenjene **javnosti**, nego samo prijateljem v kerčmi.« (Levec, Odlični pesniki in pisatelji, France Prešeren, Zvon, 1879: 67). Njena raba narašča, kar se kaže tudi v časopisju tistega časa, saj se beseda pojavlja skoraj v vsaki številki, npr. »Pikanten dogodek se je te dni vršil tukaj, katerega tudi novine smejo prinesti, ker je uže **javen**.« (Slovenski narod, 6. 1. 1875, str. 2) ali »Cerkniški zastopnik pa, kateremu danes povem, da se ne bodem z njim nadalje v **javnih** listih prepiral ...« (Slovenski narod, 6. 11. 1875, str. 3) (poudarila M. K. G.).

Pleteršnik v Slovensko-nemškem slovarju (1894/95) samostalnik *javnost* in pridevnik *javen* označuje kot novoknjižni besedi, pomenita pa mu isto kot nemško »Oeffentlichkeit« in »oeffentlich«. Pri *očit* Pleteršnik navaja »offenbar«, pri *očiten* pa: 1. in *die Augen fallend, ansehnlich statlich*: ni kaj očiten človek; 2. *oeffentlich*: očitna izpoved; 3. *offenbar, unverkennbar, evident*; 4. *offen, anfrichtig*: očitno povedati. Vidimo, da je tretji pomen enak pomenu besede *očit* (offenbar), drugi pomen pa je enak pomenu *javen* (oeffentlich). *Očitno* in *očitno* je potemtakem pomenilo nasprotje od skritega, danes je v knjižni rabi le še *očiten* in pomeni: 1. *razumljiv, pojmljiv brez dodatnih podatkov*: to je očiten dokaz /.../ 2. *lahko ugotovljiv, zaznaven*: očitna laž /.../ Tretji pomen pa SSKJ navaja s kvalifikatorjem *zastarelo* za današnji *javen* (zasliševali so ga pred vsemi in na očitnem kraju / očitna dražba). Prav zaradi konkretnosti (*kar je očitno, je na očeh, ni skrito*) besed

očitnost, *očiten* je slovenščina potrebovala še izraz za abstrakno poimenovanje »öffentlich« in »öffentlichkeit«.

Zanimiv zgled za rabo besed *javen* in *očiten*, *javnost* in *očitnost* ter *javno mnenje* in *javno življenje* v 2. polovici 19. stoletja najdemo v knjižici Časnikarstvo in naši časniki (1884), ki je ponatis podlistkov iz Slovenskega naroda. Njihov avtor je Janez Jesenko, zelo razgledan in dober poznavalec družbeno-političnih razmer tistega časa (Korošec, 1976: 11) ter avtor številnih učbenikov (Prirodnoznanjski zemljepis 1874, Mali obč. zemljepis 1876, Občna zgodovina 1883 ...):

»Urednišče,« je rekel jedenkrat glasoviti časnikar v Beči, »je prodajalnica, kjer se **očitnost** prodaja.« (115) Ker prodaja *očitnost* (»publiciteto«), mari mu je pač malo ali navadno prav nič, kako se občinstvo po njegovem listu slepi in slepari. (116) Za denar so prodajali »**očitnost**«. (127)

Posebno radi so poročali o vojskah in drugih zelo **očitnih** dogodkih, katerih višja gosposka nikakor **zakriti** ni mogla. Le polagoma so se privadili priobčevati uvodne članke in druge obširnejše sestavke, v katerih so državne razmere in druga važna **javna** vprašanja razpravljali. (119) Večkrat sem zadnja leta opazoval, kako je plačani ali najeti časopis **očitno** resnico **zakrival** ter na nje mesto neprestano postavljali neresnico, laž, sleparijo. (205) Tej **javnej** nrevitosti pa kar v zobe bijejo omenjeni dopisi, polni osebnih umazanosti. To so res osebnosti, ki nimajo s stvarjo, z **javnostjo**, z **javnim** političnim življenjem nikakoršne zaveze /.../ Drugače je z **očitno** sleparijo /.../, zato je kaj nespametno, da se slepar in volk silita v **javno življenje** ... (216, 217) Skoro brezizjemno so strahovite neumnosti, a **očitne**, žive priče ... (240)

/.../ tem menj more /pisec podlistka/ naznaniti razne najetnike, ki so zadnjih 25 let v Avstriji **javno mnenje** delali in pačili in sploh motili. (139) Vladi je to posebej služilo, ker je v teh časopisih, na videz nezavisnih glasilih **javnega mnenja**, svoje namere in naredbe zagovarjala /.../ (142) Tako delajo ti pisarji novinarskega urada **javno mnenje** mej občinstvom, prav zaprav le širijo v svet vladno mnenje — a ker se ista stvar sto in stokrat ponavlja in poučarja po raznih novinah /.../ mislijo nazadnje celo misleči ljudje /.../, da je to nepopačeno **javno mnenje**, da je to prava yox populi. (145) /.../ zavisne kovačnice brzojavnih poslanic delajo **javno mnenje**, pačijo naravno **ljudske mnenje** /.../ (198) Časopisi vodijo **javno mnenje**, imeli bi je voditi, a žalibog prepogostem časopisi tudi delajo **javno mnenje**. (200)

Kdor v **javnosti** išče časti in slave, kdor z **javnim** političnim delovanjem išče dobička, ta se ne more, ta se ne sme odtegniti **javnemu** presojanju. (154, 155)

Glede na navedene zglede lahko ugotovimo, da je Jesenko uporabljal besedo *očitnost* kot prevod za nemško *Publizität*, pridevnik *očiten* mu je nasprotje od skritega, torej ga uporablja v konkretnem smislu (*očitni dogodki*, *očitna resnica*, *očitne priče*; vsi pomeni ustrezajo današnjima 1. in 2. slovarskemu pomenu: 1. *razumljiv, pojmljiv brez dodatnih podatkov*: to je očiten dokaz, da smo imeli prav; očiten primer medsebojne nesloge; to je več kot očitno 2. *lahko ugotovljiv, zaznaven*: očitna laž; podobnost med njima je očitna; te stvari so še bolj očitne v drugi knjigi). Vse druge abstraktne pomene, ki jih je nekoč pridevnik *očiten* imel, Jesenko že poimenuje z *javen* in rabi še danes pogoste zveze, tudi terminologizirane: *javno mnenje*, *javno življenje*.

Na podlagi zgledov lahko predvidevamo, da sta si pridevnika *očiten* in *javen* razdelila pomen vsaj do leta 1884, ko so v Slovenskem narodu izhajali Jesenkovi podlistki. Glede na to, da Jesenko uporablja *očitnost* le kot predlog za nemško besedo *Publizität*, lahko podvomimo, ali je kdaj sploh bila v rabi za *javnost*. Cigale jo sicer v slovarju navaja, vendar je splošna raba dala prednost sposojenki *javnost* za poimenovanje nemške *Öffentlichkeit*, *Publizität* smo poslovenili glede na izgovor, *očitnost* pa je ostala *lastnost*, *značilnost očitnega*: očitnost človekove nemoči / očitnost telesne napake (SSKJ). Zanimiva je tudi Jesenkova še danes aktualna kritika časopisja, ki da *delo javno mnenje* in pači *ljudsko*.

Drugo polovico 19. stoletja označujeta dve pomembni razvojni značilnosti: 1. rast pisne publicistike in znotraj nje pisnega poročevalstva; 2. velik napredek ved in strok zaradi skokovitega tehnološkega razvoja, s tem pa poimenovalna vprašanja oziroma jezikovna vprašanja slovenskih terminologij. Vedno večja pestrost družbenega razvoja, razvoj strok, ki operirajo s pojmi, npr.

pravo itn., skratka, intelektualizacija življenja, je tudi od jezika zahtevala prilagoditev za vsa ta področja. Pojav je v teoriji knjižnega jezika poimenovan *intelektualizacija*, tj. prilagajanje jezika temu, da so njegova jezikovna sredstva določna, natančna, po potrebi abstraktna, sposobna izražati povezanost in zapletenost mišljenja (Havránek, 1932: 45). Intelektualizacija je ena najznačilnejših črt knjižnega jezika in je naraščala enakomerno z razvojem knjižnega jezika, predvsem z razvojem strokovnega jezika, tako da je družbeno povezana z znanstveno in tehnično revolucijo (Buzássyová, 1989: 136). Kaže se ne samo v abstraktnem besedju, ampak tudi v zapletenejših skladajnskih strukturah. Ko se je slovanski knjižni jezik izpopolnjeval za nove poimenovalne potrebe, je to nalogo velikokrat izpolnil tako, da si je izraz za abstraktno rabo izposodil. Domača beseda je bila pogosto preveč določena, omejena na predmetni svet. Prav ta konkretnost je preprečevala širitev pomena na abstraktno raven (prim. **pretrgati nit** : **prekiniti** zvezo, **skrivna vrata** : **tajno** srečanje). In ker je bila druga polovica 19. stoletja čas navdušenja nad vseslovanskim, je v tistem času prav zaradi intelektualizacije prišlo v slovenščino veliko slovanskih (predvsem srbohrvaških in ruskih, manj čeških) besed. Večina je v Pleteršnikovem slovarju označena z *nk* (novoknjižno). Takšna je bila tudi pot besed *javnost* in *javen*, sposodili smo si ju iz srbohrvaščine. V Karadićevem srbsko-nemško-latinskem slovarju je *javan* »öffentlich, offenbar, manifestus«. Torej pomeni vse tisto, kar je v slovenščini pomenilo *očiten*. Slovenščina si potemtakem ni sposodila besed *javnost*, *javen* zato, ker bi imeli v srbohrvaščini kak drug pomen ali pomenski odtенок kot slovanski besedi *očitnost*, *očiten*, ampak preprosto zato, ker je bila slovenska beseda preveč vezana na konkretno predstavo.

Slovanski okvir

Koren *jav-* poznajo vsi slovanski jeziki. Etimološki slovar slovenskega jezika (Bezljaj, 1976 II: 222) pri glagolu *javiti* navaja praslovansko **aviti* in izpeljuje vse do staroindijsko *avis* »očitno, pred očmi, ne skrito« in avesta *avis*, *aviša* »očitno, javno«. Snoj (1997: 197) navaja, da je praslovansko **aviti* »delati javno, očitno« izpeljano iz praslovanskega prislova **avī* oz. starocerkvenoslovanskega *javī* »javno«. Indoevropski prislov **auis* »očitno, javno« pa je po Snoju verjetno izpeljanka iz indoevropskega korena **au-* »dojemati s čutili, videti«.

Pomensko bogatejši kot v slovenščini je glagol *javiti* v srbohrvaščini. Tam poleg pomena latinskega »nuntiare« pozna tudi pomene »gnati čredo, napotiti, zbrati se«. Glagol *javiti* po Bezljaju poznajo vsi slovanski jeziki, vendar v različnih pomenih (npr. srbsko in hrvaško *javiti se* = slovensko oglasiti se). Povsod je koren *jav-* (npr. rusko: *javítb*, makedonsko: *javi*, bolgarsko: *javja se*, poljsko *javici*, češko *jevit* (preglas a > e), starocerkvenoslovansko *javiti* za latinsko »ostendere«, *javljati*, *javbn*, prislov *jave*, *javbne* za latinsko »manifeste«. Slovenščina ima koren *jav-* v številnih besedah: *iz-*, *na-*, *ob-*, *od-*, *po-*, *prijaviti*, k temu *pojav*, *odjava*, *objava*, *prijava*, *prijavnica*, *izjava*, vendar je večina teh besed novoknjižnih, kar pomeni, da so se začele uporabljati v drugi polovici 19. stoletja.

Vsi slovanski jeziki niso razvili samostalnika in pridevnika s pomenom za tisto, kar v slovenščini pomeni *javnost*, *javen*, iz korena *jav-*. Češčina ima tako (podobno kot slovenščina) koren *jev-* predvsem v sestavljenkah (*ob-jev-it* (*se*) v pomenu odkriti kaj neznanega), vendar pa je *javnost* češko *veřejnost*, *javen* pa *veřejný*. Pozna pa češčina *jev* in *zjev* (*pojav*, *prikaz*). Slovaščina ima prav tako *jav* (*pojav*) in *javít' sa* (*pojavnjati se*), *javnost* pa je *verejnost'* in *javen* *verejný*. Ruščina ima za besedo *javnost*: 1. občestvenost⁶; 2. publicitost⁶, glasnost⁶. Poljščina, srbsčina, hrvaščina in slovenščina pa imajo koren *jav-* tudi za poimenovanje *Öffentlichkeit* in *öffentlich*. Za slovenščino, srbsčino in hrvaščino smo primere že navedli, poljščina pa pozna *jaw* in *jawa* (resničnost, budnost), *jawnie* (javno, očitno) in *jawność* (javnost), *jawny* (javen, očiten).

Javnost kot strokovni izraz

V drugi polovici 19. stoletja se je beseda *javnost* torej začela uporabljati za občestvo, človeško skupnost ali del te skupnosti. *Očitnost* je bila za ta pomen izločena, kot smo ugotovili, zaradi njene vezanosti na konkretnost. Glede na listkovno gradivo (izpisi za SSKJ) je raba besede *javnost*

narastla po II. svetovni vojni, ko s spremembo družbeno-političnega sistema javnost postane pomemben dejavnik soodločanja. Navedimo zgled: »Tako opredeljeno samoupravno javnost lahko poimenujemo, glede na njeno interesno strukturo, kot generalno (občo) javnost, ki jo sestavljajo ljudje, ki so pozorni na vsa relevantna politična vprašanja.« (L. Šetinc, Temelji samoupravnega sistema informiranja, 1978: 91.)

Javnost se (glede na listkovno gradivo) uporablja kot strokovni izraz v sociologiji (vsi člani družbeno-politične skupnosti oziroma dela te skupnosti), literarni vedi (širok krog ljudi kot odjemalec misli, del in dejanj posameznikov in skupin), pravi (izključitev javnosti glavne obravnave), šolstvu (šole s pravico javnosti) in ekonomiji (načelo proračunske javnosti) (vsi primeri iz listkovnega gradiva). Strokovno rabo pridevnika *javen* pa smo že ponazorili.

Prav v strokovni rabi lahko pri besedi *javnost* ugotovimo zanimiv pojav. Slovnico gledano je *javnost* neštevn samostalnik, vendar pa je potreba družboslovnih strok povzročila, da se v začetku 90. let samostalnik *javnost* začne uporabljati v množini, torej postane števen. Strokovnjaki govorijo o različnih **javnostih** in o *predstavniki* za *odnose z javnostmi*. Tisto, kar je vsebovano že v sociološki razlagi pomena *javnost* (vsi člani družbeno-politične skupnosti oziroma **dela te skupnosti**) in kar najdemo tudi v ilustrativnem gradivu SSKJ (*ljudje, ki se ukvarjajo s kako dejavnostjo*: glasbena javnost, športna javnost = ločevanje med posameznimi interesnimi skupinami), torej potreba po razlikovanju med posameznimi skupinami znotraj javnosti, je konkretizirala javnost in jo spremenila v števeni samostalnik. Ker vsaka stroka skrbi (oz. naj bi skrbel) za urejenost strokovnega izrazja, je sprememba v števeni samostalnik za strokovno rabo upravičena. Kljub nasprotovanjem jezikovnih ljubiteljev, češ da je sprememba neštevnega samostalnika v števnega napaka, gre za popolnoma legitimno spremembo, ki nikakor ne ruši sistema slovenskega jezika. Predvideva jo celo slovenska slovnica: »Iz neštevnosti vodi prehod v števnost: tri železa = 'trije kosi železa'« (Toporišič, 1982: 324) in »Kadar dobijo /nešteveni samostalnik/ konkretiziran pomen, postanejo števeni« (Toporišič, 1992: 142).

Za strokovno obravnavo javnost torej ni enotna, sestavljajo jo različne interesne skupine, vsaka pa predstavlja svojo javnost, ki ima zahteve, značilnosti in potrebe, drugačne od druge skupine. Ponazorimo s primerom strokovnega razumevanja javnosti, kot ga navaja Splichal (1994: 9): »/.../ če javnosti ne obravnavamo kot eno samo, homogeno (meščansko) javnost, ampak kot diferencirano javno sfero, ki je zlasti s politizacijo postala celo hierarhično urejena /.../« Poimenovalno potrebo je stroka torej rešila s poimenovanjem *javnosti*.

Žal lektorji še vedno vztrajajo pri zvezi *stiki z javnostjo* in v strokovnih besedilih vsako množinsko rabo zamenjujejo, češ da je nepotrebno govoriti o več javnostih in da je prehod v števnost slovnici napaka. To trdijo kljub temu, da imamo kar nekaj slovenskih strokovnih knjig, ki izrecno utemeljujejo rabo zveze *odnosi z javnostmi*. V eni novejših lahko na primer preberemo:

»V slovenščini smo nekoč poznali pojem 'stiki z javnostjo', ki pa ne ustreza angleškemu pojmu 'public relations'. Angloameriški avtorji razlagajo 'public relations' dobesedno kot 'odnose z javnostmi': 'Public relations is, quite literally, about relationship between an organization and various 'publics' /.../. Robert S. Cole pa na začetku svojega priročnika za odnose z javnostmi pravi: 'It is not 'public relations', but 'publics relations'. /.../ Pomembno je tako množstvo javnosti kot trajnost odnosov z njimi.« (Gruban, 1997: 12.)

Lektoriranje strokovnih besedil zahteva ne le jezikovno znanje, temveč tudi vsaj osnovno poznavanje stroke, ki jo lektorirano besedilo obravnava, in sodelovanje z avtorjem strokovnjakom določene stroke. Le tako je lektoriranje strokovnih besedil uspešno in je avtor z njim lahko zadovoljen.

Kot prebiramo v polemikah, ki so zadnje čase kar pogoste (Majdič, 1997: 153), prihaja do nesporazumov predvsem pri lektoriranju strokovnih besedil. Vzroke za to lahko najdemo tako pri lektorjih kot tudi pri strokovnjakih, katerih besedila so predmet lektorskega dela. Lektorji bi morali spoznati, da je za dobro delo potrebno strokovno sodelovanje, da je njihov popravek strokovnega izraza le predlog, ki ga avtor besedila lahko sprejme ali zavrne; avtorji strokovnih

besedil pa bi morali imeti v zavesti, da morajo kot slovenski strokovnjaki skrbeti tudi za slovensko strokovno izrazje. Predvsem strokovnjaki mlajših strok (trženje, računalništvo ...) se pogosto izogibajo slovenskemu poimenovanju zaradi udobnosti (tujemu izrazu le dodajo slovensko obrazilo, tako dobimo besede, ki »se delajo«, da so tujke, v resnici pa so le angleške besede s slovenskim obrazilom) ali zato, ker ne verjamejo v poimenovalne sposobnosti slovenskega knjižnega jezika oz. ga ne obvladajo dovolj. V takih primerih je lektorski nasvet pomemben in avtor naj bi ga razumel kot pomoč pri tvorbi oz. prilagajanju novega strokovnega izrazja.

Beseda javnost še vedno predstavlja težavo za strokovno literaturo, in sicer zato, ker javnost »pomeni vse tisto, kar na primer v angleščini zaznamujejo izrazi 'the/a public', 'publicness', 'publicity' in 'the public sphere'« (Splichal, 1994: 7). Ta večpomenskost je v nasprotju z osnovno težnjo vsake stroke, da skrbi za urejeno izrazje. Urejenost se kaže predvsem v natančnosti izrazja. Strokovni izraz je natančen, kadar je enoumen. Enoumenost je osnovna zahteva terminološkosti, ki pa seveda ni vedno uresničena, saj ji nasprotujejo težnje, kot so sopomenskost, enakozvočnost in večpomenskost. Proti njim pa ima terminologija orodje — »najelegantnejša institucija za uravnavanje jezikovne prakse v strokah je **terminološki dogovor**. Stroke se zatekajo k njemu praviloma in z veliko, a ne neomejeno suverenostjo.« (Korošec, 1996: 258.) Suverenost na primer omejuje načelo ustaljenosti v jeziku. Kot ugotavlja Splichal (nav. delo: 10), so se v strokovnih razpravah o javnosti »uveljavile tri temeljne pomenske razsežnosti« pojma javnost:

»Javnost je obravnavana kot: 1. specifična **socialna kategorija**, ki se pojavlja kot družbeni akter, torej zlasti v odnosu do kakega dogajanja; 2. specifičen **značaj** kake dejavnosti ali prostora (značilnost ali stanje javnega); 3. določeno **področje** (javna sfera, domena) družbenega življenja, ki s svojo kompleksnostjo presega javnost v pomenu kategorije (akterja) ali značaja dejavnosti. 4. Končno pa bi lahko tudi razprave o **javnem mnenju**, ki na nek način povezuje zgornje tri pomenske razsežnosti in jim dodaja četrto, mnenjsko, šteli za četrto temeljno razsežnost v obravnavah javnosti /.../«

Splichalov 1. pomen ustreza prvemu pomenu v SSKJ, 2. tretjemu slovarskemu. Kljub eni sami besedi je razlika v pomenih jasna iz sobesedila (SSKJ: 1. obrniti se na javnost s pozivom; 3. javnost poslovanja skladov). Tretjo in četrto pomensko razsežnost pa je Splichal že poimenoval: *javna sfera* in *javno mnenje*. Menimo, da raba besede *javnost* v prvem in drugem primeru v sobesedilu daje sicer zadostno možnost razlikovanja, a komunikološka stroka kljub ustaljenosti teh dveh rab ni zadovoljna in si prizadeva poiskati rešitev, predvsem zato, ker ustaljena raba povzroča težave in nejasnosti pri prevajanju iz angleščine.

Sklep

V prispevku smo skušali slediti razvoju besede javnost v slovensščini, in sicer od druge polovice 19. stoletja do danes. Prezeta iz srbohvaščine zaradi potrebe po abstraktnem poimenovanju, ki ga je povzročila intelektualizacija življenja v drugi polovici 19. stoletja (in se ji je razvijajoči se slovenski knjižni jezik moral prilagoditi), se je do konca II. svetovne vojne uporabljala predvsem v 1. in 2. slovarkem pomenu. Družbeno-politične spremembe po vojni so pogostnost besede povečale, in sicer zaradi poudarjanja javnosti kot odločilnega dejavnika pri kritiki in soodločanju o družbenih in političnih zadevah. Razvoj družboslovnih strok pa je v 90. letih povzročil spremembo v slovnični rabi besede, iz neštevnega samostalnika je nastal števnji, beseda se torej uporablja tudi v množini kot kazalnik nehomogene javnosti (v strokah se tako govori o javnostih), hkrati pa se je pojavilo tudi razmišljanje o njeni (za terminološko rabo neidealni) večpomenski rabi. Stroka je eno izmed pomenskih razsežnosti poimenovala z *javna sfera* in pozna tudi *javno mnenje*, težave pa za strokovno rabo povzročata druga dva pomena. Čeprav sta v sobesedilu nezamenljiva, si komunikološka stroka prizadeva za novo poimenovanje enega izmed pomenov, saj ji sedanje stanje povzroča težave pri prevajanju iz angleščine. To možnost daje stroki institucija terminološkega dogovora.

Literatura

- Belzaj, France (1976). Etimološki slovar slovenskega jezika. I. knjiga A-J. Ljubljana: SAZU.
- Buzássyová, Klára (1986). Tendencia k intelektualizácii a niektoré sémantické a štylistické prostriedky jej uplatňovania. V: *Textika a štylistika*. Bratislava.
- Cigale, Matej (1860). *Deutsch-slowenisches Wörterbuch, I-II*. Ljubljana: Anton Alois Wolf.
- Gruban, Brane, Verčič, D., Zavrl, F. (1997). *Pristop k odnosom z javnostmi*. Ljubljana: Pristop.
- Havráněk, Bohuslav, Weingart, Miloš (ur.) (1932). *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praga: Melantrich A. S.
- Janežič, Anton (1850). *Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika*. Nemško-slovenski del. Celovec: V založbi J. Sigmundove knjigarnice.
- (1851): *Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika*. Slovensko-nemški del. Celovec: V založbi J. Sigmundove knjigarnice.
- (1867): *Deutsch-slowenisches Wörterbuch für Schule und Haus*. Klagenfurt: Liegels Buchhandlung.
- (1874): *Slovensko-nemški slovar*. Popravil in pomnožil Julij pl. Kleinmayr. Celovec.
- Jesenko, Janez (1884). *Časnikarstvo in naši časniki*. Spisal Stat nominis umbra. Ljubljana.
- Karadić, Vuk Stefanović (1898). *Srpski rječnik istumačen njemačkijem i latinskijem riječima*. Biograd — prva izdaja 1851.
- Korošec, Tomo (1976). *Poglavja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila*. Doktorska disertacija. Ljubljana.
- (1981): *O Levstikovem publicističnem jeziku v Napreju*. SR št. 4, 351-371.
- (1996): *O nekaterih poimenovalnih vprašanjih v oglaševanju*. V: *Slovenska država, družba in javnost*. Zbornik ob 35-letnici FDV, ur. Anton Kramberger. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 257-266.
- Majdič, Viktor (1997). *Okrogla miza o lektoriranju*. V: 6. Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 1995, str. 152-157.
- Pleteršnik, Maks (1894/95). *Slovensko-nemški slovar. I-II*. Ljubljana: Knezoškofijstvo.
- Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. *Listkovno gradivo za besedo javnost*.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I-V* (1971-1994). Ljubljana: SAZU.
- Slovník spisovného jazyka českého II* (1989). Praga: Academia.
- Smolej, Viktor (1976). *Slovaško-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS.
- Snoj, Marko (1997). *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Splichal, Slavko (1994). *Pomlad javnosti*. V: *Javnost/The Public Vol. 1*, št. 1-2, str. 7-21.
- Toporišič, Jože (1982). *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS.
- (1992): *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Monika Kalin Golob

UDK 811.163.6:373.6

SUMMARY

VISIBLE PUBLIC AND PUBLIC VISIBILITY

The noun *javnost* ('the public') first appeared in Slovenian newspapers, literature and dictionaries in the second half of the 19th century. Its use and semantic content have substantially evolved and diversified. It came into the language as a loan word from Serbo-Croatian in the process of borrowing to meet the increasing need for abstract words resulting from the intellectualization of life in the second half of the 19th century (and which the evolving standard literary Slovenian language had to follow). Until the end of World War Two it was mainly used in the first two of its dictionary definitions (1. *members of a socio-political community, esp. with when referring to their attitude to an event of phenomenon*; 2. *public life, activity*). The socio-political changes after the war were reflected in an increased frequency of its use, esp. the emphasis on the public as the decisive factor in the criticism of and participation in the management of social and political life. In the 1990s, the development of

social sciences changed the grammatical properties of the word, making the previously uncountable noun countable as it began to be used as an indicator of the non-homogeneous public (*javnosti*, 'the publics', in social sciences, esp. in the collocation *odnosi z javnostmi*, lit. 'relations with publics', which is the Slovenian technical term for the English *Public Relations*). Recently, its polysemic (and thus terminologically non-ideal) use has been discussed esp. in communicology. In the field, one of its semantic dimensions has come to be called *javna sfera* ('the public sphere'). Another term is *javno mnenje* ('the public opinion'), but other two meanings remain problematic. Even though they are contextually non-interchangeable, communicology has been trying to introduce a new term for one of the two meanings, as the current state of affairs causes problems in translating from English. The institution of terminological consensus makes this feasible.